

Piotr Mrówczyński

"Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki", Erich Fromm, Warszawa-Wrocław 1994 : [recenzja]

Sztuka i Filozofia 11, 234-235

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Noty o książkach

Erich Fromm: *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki.* Tłum. Robert Saciuk. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Wrocław 1994, s. 208.

Prezentowana książka to pierwsze polskie tłumaczenie *Man for Himself*, pozycji niewątpliwie bardzo ważnej w systemie filozoficzno-psychologicznym Ericha Fromma.

Niech się stanie człowiek to nie tylko uzupełnienie i ciąg dalszy *Ucieczki od wolności* (szczególnie przedstawionego tam zarysu charakterologii), ale także swoisty „podręcznik” do najtrudniejszej ze sztuk – sztuki życia. Piszę słowo *podręcznik* w cudzysłowie, bo z pewnością książka ta nie pretenduje do przedstawienia niezawodnej metody, jak doskonałość w tej sztuce osiągnąć. Sam autor pisze zresztą we wstępie: „Wielu ludzi oczekuje dzisiaj, że prace psychologiczne dostarczą im przepisów, jak uzyskać «szczęścia» lub «spokój umysłu». Moja praca nie zawiera takich rad. Jest to teoretyczna próba wyjaśnienia problemów etyki i psychologii; ma na celu sprowokowanie czytelnika do zadawania pytań sobie samemu, nie zaś uspokojenie go”. To niewątpliwie jedna z zalet tej książki, czyniąca ją godną polecenia ludziom młodym. Tym bardziej, że ta „teoretyczna próba wyjaśnienia” nie jest napisana ani językiem tak trudnym, żeby sprawić problem czytelnikowi nie przyzwyczajonemu do fachowej literatury filozoficznej czy psychologicznej, ani też językiem za łatwym – właściwym popularnym poradom o „myśleniu pozytywnym”.

Omawiana książka Fromma zawiera pięć następujących rozdziałów:

1. *Problematyka.*
2. *Humanistyczna etyka: nauka stosowana sztuki życia.*
3. *Ludzka natura a charakter.*
4. *Problemy etyki humanistycznej.*
5. *Problem moralny dnia dzisiejszego.*

Na szczególne zainteresowanie zasługuje przede wszystkim przedstawiona w rozdziale pierwszym teza, że to właśnie psychologia, posługując się własnymi osiągnięciami w wiedzy o naturze ludzkiej, powinna ustalać obiektywne normy postępowania, mające na celu realizację tkwiącej w każdym człowieku potrzeby bycia twórczym, kreatywnym czy – jak to określa autor – „produktywnym”. Zaspokojenie tej potrzeby jest dla człowieka warunkiem koniecznym do osiągnięcia szczęścia. Tym

samym to właśnie psychologia, a właściwie psychoanaliza, powinna stymulować rozwój etyki humanistycznej.

Interesująca jest także wspomniana już prezentacja teorii typów charakterologicznych (rozdział 4) oraz następująca po niej analiza pojęcia i kryteriów klasyfikacji przyjemności. Wg Fromma dzięki analizie różnic jakościowych pomiędzy różnymi typami osobowości, możemy znaleźć klucz do zrozumienia braku równorzędności między przyjemnością a wartościami etycznymi: „Przyjemność nie jest głównym motorem działania, ale elementem towarzyszącym produktywnej aktywności”. W tym samym rozdziale autor prezentuje kontrowersyjny i niepotrzebny moim zdaniem podział wiary na racjonalną i irracjonalną.

Wszystkim rozważaniom Fromma towarzyszy przekonanie (wiara racjonalna – jak sam by to określił), że psychologii, jako nauce empirycznej poddawanej ciągłej relatywizacji, nie grozi popadnięcie w autorytarność. Co więcej, jest ona zdolna do demistyfikacji dewiacyjnych i irracjonalnych postaw, które podobnie jak ślepe podporządkowanie etykom autorytarnym oddalają człowieka od osiągnięcia celu, którym jest stanie się sobą i bycie dla siebie. Zapominanie o tym celu to właśnie, zdaniem autora, „problem moralny dnia dzisiejszego”.

Mówienie o aktualnych problemach w sposób przystępny, tak aby zachęcić, a nie odstraszyć czytelnika od pogłębiania wiedzy w danej dziedzinie, jest niewątpliwie największym atutem Ericha Fromma. Mając w pamięci sukces *Mieć czy być* na naszym rynku, należy sądzić, że także *Niech się stanie człowiek* będzie tytułem cieszącym się zasłużoną popularnością i tym samym skutecznie przypominającym nam, na czym polega istota człowieczeństwa.

Piotr Mrówczyński

Włodzimierz Lorenc: *Hegel i Derrida. Filozofia w wersji radykalnej.* Instytut Filozofii UW, Warszawa 1994.

Książka podejmuje analizę dwóch opozycyjnych zjawisk współczesnej filozofii, które autor – wykorzystując terminologię Derridy – nazywa *radykalizmem całości* i *radykalizmem źródeł*. Materiałem do tej analizy okazuje się z jednej strony myśl Hegłowska, z drugiej – fenomenologia